

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ'NİN BAHTİYARİ POLİTİKASI

*Yrd. Doç.Dr. Sadık SARISAMAN**

GİRİŞ

Bahtiyariler Ishafan'ın güney-batısındaki dağlar ile Şuster ve Ram-ı Hürmüz civarında ve Çargoz nehri sahiline kadar Çaharmahall havalisinde meskûn idiler¹. Daha açık bir ifade ile doğusunda Burucerd ve Çaharmahall arasındaki dağlara, batıda Dizful, Şuster ve Ram-ı Hürmüz'ün üst tarafındaki dağların eteklerine, kuzeyde Dizful çayı ve güneyde Deh-Kord'dan Kumişe'ye kadar uzanan bir hattın içinde kalan çok geniş bir bölgede yaşıyorlardı².

Bahtiyariler'in ırkları hakkında çeşitli görüşler vardır. Onların Lurlar'ın Büyük lur kolundan oldukları, İran'ın en eski ahalisini teşkil ettikleri, Büyük İskender'in Hint Seferi sırasında bugünkü Bahtiyari arazisine iskân edilmiş Makedonyalılar oldukları gibi iddialar mevcuttur³. Bahtiyariler ise kendilerinin İran'daki ırkların en saf ve temizleri olduklarını ve memleketin esas ahalisinin kendilerinden ibaret olduğunu iftihar ile söylerler⁴.

Diğer taraftan Bahtiyariler'in kullandıkları ünvanlara ve aldıkları isimlere bakılacak olursa Türk kültüründen büyük ölçüde etkilenmiş oldukları muhakkaktır. Hatta Bahtiyariler içerisinde bazı Türk topluluklarının karışmış olması da kuvvetle muhtemeldir.

* KTÜ. Giresun Eğitim Fakültesi, Öğretim Üyesi

1- ATASE Arşivi, K:250, D:28/1040, F:14-1; Dr. Ferich, Kürtler, Tarihi ve İctimaî Tedkikat, (Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi) İstanbul, 1334, s. 40.

2- CL, "Bahtiyariler" Mad., IA, C.II, İstanbul-1979, s. 241.

3- Mehmet Kenan, "Büyük Harpte İran Cephesi", C.I, İstanbul-1928, s.36; Dr. Ferich, Kürtler, s.36.

4- Simirnov, İranlılar, İran'ın Etnografya Vaziyeti, Akvâm ve Kâbaili (Çev: Müttekaid Kaymakam Nazmi), İstanbul-1928, s. 18.

Göçebe ve yarı yerleşik bir hayat süren Bahtiyariler⁵ genellikle hayvancılıkla meşgul oldukları için hayvanlarını Halikuh, Oştoran-kuh, Temenkuh Dağları üzerinde ve Pürkliya, Kalyanenoh civarında otlatırlar, kışları ise Ahvaz, Dizful, Canki, Behihan ovaları ile Ram-ı Hürmüz vadilerine inerlerdi. Ayrıca Karun Nehri havasında da at ve koyun yetiştirirlerdi⁶.

1881 yılındaki resmi nüfus sayımına göre Bahtiyari nüfusu 180.000 idi⁷. Ancak Birinci Dünya Savaşı sırasındaki nüfusları hakkında kesin bir rakam vermek mümkün değilse de 250.000 civarında olması muhtemeldir⁸. Bahtiyariler tamamı muharip ve yeni silâhlarla donatılmış olmak üzere 10.000 kişilik bir kuvveti rahatlıkla çıkartabilecek durumda idiler⁸.

Gerçekte ise Bahtiyari nüfusu görüldüğü kadar fazla değildir. Ancak, Bahtiyarilerin etrafında toplanmış olan ve Bahtiyari beylerinin hükmettiği diğer kabilelerle beraber nüfus kalabalıklaşmaktadır. Çünkü bu küçük kabileler de Bahtiyariler arasında sayılmakta idiler⁹.

Bahtiyariler Çaharlenk ve Heftlenk adı verilen iki gruba ayrılmaktadır. Çaharlenkler beş büyük kabileden müteşekkil olup Mahmut Salih, Kıyaners, Memisvend grupları Çaharlenkler'e dahildir. Çaharlenkler'in hanları Atabey adlı koldan çıkar. Bunların merkezleri Halilabad, Özne, Çalspar kasabalarıdır. Hanlar da bu kasabalarda otururlar. Birinci Dünya Savaşı sırasında Çaharlenk kolunun reisi Hoca Abral Sultan idi. Heftlenkler ise Dorki, Dinaran, Yabadi ve Bahtiyarandi adı verilen dört büyük kabileden oluşmaktadırlar¹⁰.

Yine bu sıralarda Heftlenk içerisinde üç önemli aile bulunuyordu. Bu ailelerle ilgili olarak Osmanlı Genelkurmayı'na ulaşan bilgiler şöyleydi:

5- "Bahtiyariler" Mad., İA, s. 241.

6- Simirnov, İranlılar, s.19-20; Genelkurmay Başkanlığı, İran, Ankara-1952, s.95.

7- ATASE Arşivi, K:250, D:28/1040, F:14-1.

* Erkân-ı Harbiye istihbaratına göre bu sayı 100.000'i yerleşik ve bir o kadarı da göçebe olmak üzere 200.000 civarında tahmin ediliyordu. (ATASE Arşivi K:250, D:28/1040, F:14-1). Simirnov ise Bahtiyari nüfusunu 50 bin hane olarak kabul etmekte 150 bin piyade ile 25 bin atlı çıkarabileceklerini iddia etmektedir. (Simirnov, İranlılar, s. 19).

8- ATASE Arşivi, K:250, D:28/1040, F:4-1.

9- Dr. Ferich, Kürtler, s. 51.

10- Simirnov, İranlılar, s. 19-20 Genelkurmay Başkanlığı, İran, s. 95.

1-İlhanî Denilen Hüseyin Kulu Han Ailesi: Bu aile Bahtiyariler'in en önemli ailesi durumundadır. Reisleri Samsamüssaltana Tahran'da oturmaktadır. Oğlu Murtaza Kulu Han Osmanlı "muhibbi" bir kişi olarak bilinmiyordu ve Şelmazor'da ikamet ediyordu. Samsamüssaltana'nın biraderleri Serdar Esad âmâ ve malûl olup Tahran'da oturuyordu. Diğer biraderleri Serdar Zafer ve Emir Mücahid İngiliz taraftarı idiler ve Çaharmahall'de ikamet ediyorlardı. Serdar Zafer en itimad edilmez ve sözüne güvenilmez Bahtiyari reisi olarak bilinmektedir. Serdar Esad'ın oğlu Serdar Bahadır ve torunu Serdar Mehmed Han da yine Çaharmahall'de oturuyorlardı.

2- Hacı İlhanî Denilen İmam Kulu Han Ailesi: Reisleri Emir Müfehhemdir Emir Müfehhem Kemere'de ikamet etmektedir. Oğullarından Serdar Muazzam Ruslar'la Isfahan da harbetmiş olup Rus aleyhtarı idi. Yedullah Han ise tarafsızdır. Biraderlerinden Serdar Muhteşem Çaharmahall'de oturmaktadır ve İngiliz taraftarıdır. Ancak o, her an fikir değiştirmeye müsaittir. Diğer biraderlerinden Serdar Cenk Tahran'da, Serdar Eşca Çaharmahall'de oturmaktadır. Isfahan Hâkimi iken bu görevden çekilen Serdar Eşca ile, Eşref ve Serdar Fatih tarafsız olarak bilinirler ise de Serdar Fatih gerçekte Türk "muhibbi"dir. Hakkında kanaat edinilemeyen bir diğer kardeşleri ise Muayyinülmemaliktir.

3- İlhaikî Denilen Rıza Kulu Han Ailesi: Reisleri Zeygamüssaltana'dır. Zeygamüssaltana'nın oğlu İza'ülhasm da etkilidir¹¹

Bu tarihlerde Bahtiyari reislerini önem sırasına göre şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- Samsamüssaltana,
- 2- Serdar Esad ve Oğulları,

Serdar Esad'ın oğullarından Serdar Bahadır ('Tahran'da), İngiliz taraftarı olan Emir Cenk ise Çaharmahall'de ikamet etmektedir. Kirind'de oturan diğer oğlu Salar A'zam ise Rus düşmanı olup onlarla Isfahan'da savaşmıştır.

3- Zeygamüssaltana ve oğulları Ebulkasım Han ve Ali Rıza Han

- 4- Emir Müfehhem

5- Serdar Zafer ve oğulları: Serdar Zafer'in oğullarından Salar Mesud Firidun'da ikamet etmekte olup, Rus aleyhtarıdır ve onlarla Isfahan'da harbetmiştir*. Onun diğer iki oğlunun adları ise Sarımül-

11- ATASE Arşivi: K:250, D:28/1040, F:14-1; K:4279, D:63, F:2-13.

* Salar Mesud Almanlarla beraber Kasr-ı Şirin'e kadar çekilmişti. (ATASE Arşivi, K:4276, D:53/584, F:28-7).

mülk ve İskender Han'dır. Bunlardan Sarımülmülk Cabulak'da ikamet etmektedir.

6- Serdar Muhteşem ve Oğulları: Serdar Muhteşemin Ali Rıza Han ve Salar Ekrem adlı iki oğlu vardır.

7- Serdar Cenk ve oğlu İkbälüssaltana

8- Serdar Eşça

9- Emir Mücahid

10- Şihabüssaltana: İngiliz taraftarı olup Mahan'da ikamet eder.

11- Muntazamüddevl: İngiliz taraftarı olup Mahan'da ikamet eder¹².

Simirnov Bahtiyariler hakkında şu değerlendirmeyi yapar: "Bahtiyariler İran ordularının seferlerine iştirak ettiklerinden ordunun mükemmel askeri olarak temayüz etmişlerdir. /.../ Din, diyanet hususuyla Bahtiyariler kâmilten bigânedirler. Mescid ve mollaları yoktur" Diğer fayllar gibi kendi pirlere hürmet ve inkiyâd göstermek âdât ve tabiatlarıdır¹³.

1909 Meşrutiyet İhtilâli'nde Bahtiyariler Samsamüssaltana idaresinde Tahran'a yürüdüler. Amaçları belki de Kaçar Hanedanı'nı devirerek onların yerine geçmekti. Her ne kadar bu emel tahakkuk etmemişse de Bahtiyari reisleri meşrutiyet hükümetinin en sözü geçen erkânı arasında yer alarak İsfahan, Yezd, Kirman gibi vilâyetlerin idaresini âdeta tekellerine aldılar¹⁴.

A. Birinci Dünya Savaşı'nın ilk Yıllarında Osmanlı Bahtiyari İlişkileri

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na dahil oluşuyla birlikte Bahtiyarilere olan ilgisi de artmaya başlamıştır. İngi-

12- ATASE Arşivi, K:4279, D:63, F:2-13.

** Simirnov burada abartılı ifadeler kullanmaktadır. Tabii ki Bahtiyariler'in de camileri ve din adamları vardır. Fakat çoğunluğu tamamen yerleşik bir hayata geçmemiş oldukları için Bahtiyariler arasından büyük mollalar temayüz etmemekte idi.

13- Simirnov, İranlılar, s.69-71.

14- Fahrettin Şevket, İran, İklim, Halk İktisadiyat, İctimaiyat, Müessesat-ı Medeniye Adât-ı Milliye Vesâire, İstanbul-1341, s.20.

liz'lerin Kaşkaylara ve Bahtiyariler'e 10 bin tüfek ve 1.5 milyon fişek dağıtacakları, bu aşiretin Osmanlı Devleti aleyhine hiçbir teşebbüsde bulunmayı istememekle birlikte silâhları elde edebilmek için bu fırsattan istifade edeceğine dair istihbaratlar alındı¹⁵.

Bu arada Başkumandanlık Vekaleti tarafından Güney İran'a gidecek olan Rauf Bey'e Bahtiyariler'i yanına çekmek üzere bir muharras göndermesi uyarısında bulunmuştur¹⁶.

Osmanlı Devleti'nin Tahran Sefiri Asım Bey de 3 Aralık 1914 tarihli bir telgrafında Kirmanşah'daki Rus taraftarı valiyi azlettirdiğini, Ferman Ferma'nın değiştirilmesine muvaffak olduğunu bildiriyordu. Asım Bey ve yerine atanması düşünülen Bahtiyariler'den Osmanlı taraftarı olarak bilinen Emir Müfehhem'i vali tayin ettirdiği müjdesini veriyordu¹⁷. Emir Müfehhem ise Asım Bey'e aşiretini Şeyh Hazal** aleyhine tahrik etmekte olduğuna dair mesajlar vermekte idi¹⁸.

Oysa Emir Müfehhem'in tayini ile birlikte Kirmanşah Rus ve İngilizler'in oldukça etkili bir faaliyet alanı haline geldi. Emir Hüfehhem'in ilk önemli işi öteden beri İngiliz taraftarı olarak bilinen Sincabiler'i de yanına alarak Rauf Bey'in İran içine girmesini önlemek maksadıyla hududa doğru ilerlemek oldu¹⁹. Sincabiler'le Rauf Bey arasında meydana gelen ve İsmail Hakkı Bey'in şehadeti ile neticelenen Korato Savaşı'ndan*** sonra bu aşiretin cezalandırılması yönündeki isteklere de Müfehhem Sincabiler'in İngiliz himayesinde bulunmasına binaen birşey yapamayacağı cevabını vermişti²⁰. O ayrıca Almanlar'la Osmanlılar'ı karşı karşıya getirmeye çalışıyor,

15- ATASE Arşivi, K:248, D:149/1032, F:4, 1-3.

* Rauf Bey, İran içerisinden geçerek Afganistan'a gitmek, Afgan Emiri'ne padişahın mektubunu ulaştırmak ve Emir'i cihada davet etmekle görevlendirilmişti.

16- Mehmet Kenan, Büyük Harpte İran Cephesi, C.II, İstanbul-1928, s.34.

17- ATASE Arşivi, K:248, D:149/1032, F:5.

** Bahtiyariler'i İngiliz taraftarı olan Şeyh Hazal aleyhine kışkırtmaya yönelik daha pek çok faaliyet gösterildi ise de başarılı olunamadı. Şeyh Hazal meselesi hakkında geniş bilgi için bkz. Sadık SARISAMAN-Vahdet KELEŞYILMAZ "Şeyh Hazal Meselesi", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:2.

18- ATASE Arşivi, K:197, D:598/831, F:13-5.

19- ATASE Arşivi, K:7, D:42/37-A, F:6.6-1.

*** Daha İran'a girer girmez, Almanlar'ın kışkırtması ile Kasr-ı Şirin yakınlarındaki Korato'da 11 Mart 1915 tarihinde Sincabi aşiretinin taarruzuna uğrayan Rauf Bey Heyet-i Seferiyesi'nden Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey başta olmak üzere 8 şehit verilmişti.

20- ATASE Arşivi, K:7, D:42/37-A, F:9-1.

hatta Schunemann'ın Kirmanşah'dan ayrılmasına izin vermeyerek Rauf Bey'in ileri yürüyüşüne karşı koyması için mükerreren ricalarda bulunuyordu²¹. Müfehhem İran Hükümeti'nin bir valisi sıfatıyla bu şekilde davranmak mecburiyetinde olduğu izlenimini vermeye çalışıyorsa da gerçekte Almanlar'ın tahrik ve menfaatlendirmesiyle bu yola girmiş olmalıdır.

Ancak Enver Paşa'nın Rauf Bey'e Emir Müfehhem ile özellikle irtibata geçmesi ve İran efkârını kazanmaya çalışmasını emretmesinden ve Müfehhem'e bazı vaadlerde bulunulmasından sonra durum değişmeye başladı²². Nihayet Rauf Bey Emir Müfehhem ile lüzumunda itilâf ve İttifak etmek kararını almayı başardı²³. Başlangıçtaki düşmanca tutumlarının aksine Emir Müfehhem Korato Müsademesi'nden bir buçuk ay sonra Osmanlı Kirmanşah Şehbenderi vasıtasıyla gizlice 200 kişilik bir müfrezenin maiyetine gönderilmesini istemiştir²⁴. Osmanlı Devleti ise kendisi ile birlikte hareket edecek olan Emir Müfehhem'e bu yakınlaşma çerçevesinde sefer masfları ile 20 bin lira verecekti²⁵.

Ancak bu yakınlaşma sadece İngiliz ve Ruslar'ı değil Almanlar'ı dahi rahatsız etmişti. Kirmanşah Konsolosu Schunemann Kirmanşah'da bir takım çeteleri etrafında toplayarak Vali Emir Müfehhem'e 24 saat zarfında şehri terketmesini ikaz etme cüretini dahi göstermişti²⁶.

Diğer taraftan Osmanlı devlet adamları Emir Müfehhem dışındaki Bahtiyari Reisleri ile de bağlantı kurmaya çalıştılar. Irak ve Havalisi Kumandanı Süleyman Askeri Bey bu yönde çaba sarfedenlerdendir. Süleyman Askeri Bey Bahtiyariler'in Şeyh Hazal ile aralarının bozuk olmasından dolayı tahriklerinin kolay olacağı düşüncesini taşıyordu²⁷. Askeri Bey Şubat ayı başlarında Şuster civarındaki Bahtiyari reisi Nasır Han'a bir mutemedini göndererek cihada davet etti²⁸.

21- ATASE Arşivi, K:7, D:42/37-A, F:27-4.

22- ATASE Arşivi, K:7, D:42/37-A, F:81.

23- ATASE Arşivi, K:7, D:42/37-A, F:10.8-1

24- ATASE Arşivi, K:7, D:42/37-A, F:17-5.

25- ATASE Arşivi, K:7, D:42/37-A, F:20-2

26- ATASE Arşivi, K:7, D:42/37-A, F:20-3.

27- ATASE Arşivi, K:248, D:149/1032, F:7-1.

28. Mehmet Kenan, İran Cephesi, C.II, s.33.

Başkumandanlık Vekaleti'nce de Mahmere civarındaki kışlaklarında bulunan Serdar Esad'ın oğlu Serdar Bahadır ile Serdar Zafer nezdine murahhas gönderildi. Bunlar cihada çağrılıp Hazal aleyhine tahrik edilmeye çalışıldılar²⁹.

Bahtiyariler'in Tahran'daki reisleri ile de ilgilenilerek İngilizlerin propaganda faaliyetleri tesirsiz bırakılmaya çalışıldı. Bu aşirete Osmanlı kuvvetlerinin İran'a girmesi durumunda Bahtiyari menfaatlerine zarar verilmeyeceğine ve petrol madenlerine dokunulamayacağına dair teminat verildi³⁰.

Buna rağmen İran'da Ruslar'ın güçlerini göstermeye başlamaları ve 24 Mart 1916 tarihinde Isfahan'dan Almanlar'ı atmalarından sonra Isfahan'da bulunan Ruslar'la Irak'daki İngiliz ordusu arasında kalan Bahtiyariler'in mühim bir kısmı Almanlar'ın teşvikine rağmen İngilizler'e taraftar oldular³¹.

B. XIII. Kolordu Harekatı Sırasında Osmanlı Bahtiyari İlişkileri

1- Hemedan'ın Zaptına Kadarki Dönem

Rus kuvvetlerinin Hanikin'e kadar ilerlemeleri üzerine Osmanlı XIII. Kolordusu karşı harekâta geçerek Ruslar'ı İran içerisinde kovalamaya başladı. XIII. Kolordu 9 Haziran 1916 günü Kasrışirin'i, 27 Haziran günü Kirind'i ve 1 Temmuz 1916 günü de Kirmanşah'ı işgal etti.

İşte bu sıralarda Türk istihbaratına gelen bilgilerden Bahtiyariler'den yalnız Serdar Muhteşem, Serdar Zafer, Mücahid ve Emir Cenk'in İngilizler'den para aldıkları, Serdar Muazzam, Salar Mutasavver, İskender Han, Bahadırüssaltana ve Salar A'zam'ın İran Hükümeti ve İngilizler'in emirleri doğrultusunda hareket ettikleri anlaşıyordu. Isfahan Hükümeti'ni de nüfuzuna alan Serdar Muhteşem'in Isfahan civarındaki bazı arazi ve emlakta dahi el koy-

29. Mehmet Kenan, İran Cephesi, C.II, s.34.

30. ATASE Arşivi, K:197, D:598/831, F:13-5. (Neft madenlerinin muhafazasına karşılık İngilizler'den de para alan Bahtiyariler sözde Osmanlı Devleti ile beraber görünecekler fakat İngilizler'den gördükleri menfaatlere de halel gelmeyecekti. Bahtiyariler'in burada çok hesaplı davrandıkları dikkati çekiyor. Aslında petrol ve petrol ürünleri harbin en etkili unsurları arasında idi ve Osmanlı Devleti için de hayati önemi vardı).

31. Mehmet Kenan, İran Cephesi, C.II, s.211.

duğu ifade ediliyordu. Fakat Samsamüssaltana, Emir Müfehhem, Zeygamüssaltana, Murtaza Kulu Han, Zergamüssaltana, Serdar Savlet, Salar Menkur, Salar Esadzade Mahmud Han, Mustafa Kulu Han, Kuad Han, Serdar Sevleterser, Esadzade Mehmed Han, Haz'amüssaltana ve Genç Hanzadeler'le Küçük Hanlar'ın müttefiklere (Türk-Alman) taraftar oldukları ve bunların en hararetlisinin de Murtaza Kulu Han olduğu bildiriliyordu³². Bunlardan son bir kaç tanesinin Bahtiyari reislerinden olmadıkları bilinmektedir.

XIII. Kolordu'nun Kirmanşah'a kadar ilerlediği ve Hemedan hareketi için hazırlık yaptığı sıralarda Tahran'da bulunan Bahtiyari reislerinden Samsamüssaltana, Serdar Bahadır ve Serdar Cenk Türk taarruzuna karşı hükümete yardımda bulunmayı, doğu ve kuzey Irak'ı muhafaza etmeyi teklif ettiler.

Bugünlerde Isfahan İngiliz Konsolosluđu'nun emri altında bulunan Vedekord adlı bir subayın refakatinde bulunan bir Bahtiyari Müfrezesi'ne Haydar Rıza Han çetesi tarafından bir taarruzda bulunuldu³³.

Ağustos ayı başlarında Bahtiyariler'den 200 kişi ve 2 toptan mürekkep bir kol Sultanabad'ın güneyindeki Isfahan-Burucerd yolu üzerinde bulunan Ali Körüs adlı yere geldi³⁴.

Bu arada Kolordu Kumandanı Ali İhsan Bey İran'ın önemli aşiretlerinden olan Bahtiyariler ile özel olarak ilgilenmeye başladı ve Bahtiyari reisleri ile irtibat kurmaya çalıştı³⁵. Kolordu Kumandanlığı tarafından Devletabad'daki Salar Hümayun'dan Bahtiyariler hakkında istihbarat ve mütalaaları istenildiği gibi zararlı propagandaları önlemek maksadıyla Ali İhsan Bey emrindeki birliklerin sadece Osmanlı kuvvetlerinden olduğu, içerisinde Alman ve İsveçli subayların bulunmadığının Bahtiyariler'e anlatılması rica edildi³⁶. Çünkü Bahtiyariler'in Bob, Pojen vs. gibi bir kısım Alman subayları ile araları hiç iyi değildi. Onlar bu subayların da Osmanlı kuvvetlerinin yanında yer aldığı endişesini taşıyorlardı³⁷.

32. ATASE Arşivi, K:4279, D:63, F:2-5; K:201, D:254/842, F:24; K:4283, D:76/X-A, F:1-37.

33- ATASE Arşivi, K:200, D:252/840, F:25.

34- ATASE Arşivi, K:200, D:252/840, F:49-1

35- ATASE Arşivi, K:4278, D: 59/581-A, F:1-12.

36- ATASE Arşivi, K:4276, D:53/584, F:29; K:4278, D:58/581-A, F:2-11.

37- ATASE Arşivi, K:4276, D:53/584, F:29-1.

Kolordu Kumandanı gönderilen cihad beyannamelerinin aşaire ve bilhassa Bahtiyariler'e dağıtılmasına özen gösterilmesini de istemiştir³⁸. Bu arada Nisamüssaltana* ile araları açık olan Bahtiyariler'in bu gerginlikten etkilenmemeleri için de çaba sarfedildi³⁹. Ayrıca Kirmanşah Hükümet-i Muvakkatası'ndan da Bahtiyariler'den yeterince istifade edebilmek için icab eden yerlere bir an evvel memurlar göndermesi istenildi⁴⁰.

Bunun dışında Sultanabad Valiliği'nin Bahtiyariler'den birisine verileceği vaad edildi. Kirmanşah Hükümet-i Muvakkatası Reisi Nizamüssaltana da Murtaza Kulu Han veya Serdar Muazzam'ın İsfahan Hâkimliği'ne getirileceği taahhüdünde bulundu. Böylece Bahtiyariler'in daha fazla kuvvet toplayacakları ve Sultanabad'ın zabt ve müdafaasına daha fazla gayret sarfedecekleri ümit ediliyordu.

Bahtiyariler'e yapılan vaadler bu kadarla da bitmemişti. Tahran'a girildiği zaman Bahtiyariler'den bazı kişilerin İran kabinesine dahil edileceği bildirildi. Osmanlı Harbiye Nazırı'nın 9 Aralık tarihli emirnamesi ekinde Samsamüssaltana'ya verilmek üzere vaadleri içeren bir de mektup vardı⁴¹.

Bu arada İngilizler de boş durmuyorlar, Konsoloslarını Bahtiyari reisleri nezdine göndererek dostluklarını kuvvetlendirmeye çalışıyorlardı⁴². Bunun sonucunda bir kısım Bahtiyari gruplarının Şah'ın amcası Zilüssultan'ın bölgesine gelerek İngiliz ve Ruslar'a bağlılıklarını beyan ettikleri yolunda haberler alınmaya başlandı⁴³.

38-ATASE Arşivi, K:4276, D:53/584, F:29.

* Eski Luristan Valisi Nizamüssaltana 26 Aralık 1915 tarihinde Alman Ataşemiliteri Kont Kanitz ile bir kısım menfaatler karşılığında 12 maddelik bir anlaşma imzalayarak İran mücahitlerinin liderliğini kabul etmiş ve bir İran Hükümet-i Muvakkatası oluşturmuştur. Kont Kanitz'in intiharı ve Alman subaylarının ileri harekâta geçen Ruslar karşısında tutunamaması üzerine XIII. Osmanlı Kolordusu İran içlerine sevk edilmiş ve Nizamüssaltana Hükümeti bu sefer de Osmanlı himayesinde olarak Kirmanşah Hükümet-i Muvakkatası adıyla varlığını devam ettirmiştir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Sadık ŞARISAMAN, 'Golç Paşa ve XIII. Kolordu Harekatı Dönemlerinde Osmanlı-İran İlişkileri, Erzurum-1994 (Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi).

39. ATASE Arşivi, K:4279, D:497/61, F:32.

40. ATASE Arşivi, K: 4278, D:58/581-A, F:2-10.

41. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/X-A, F:3-2; K:4278, D:63, F:9-4.

42. ATASE Arşivi, K: 4276, D:53/584, F:29-1.

43. ATASE Arşivi, K: 4276, D:53/584, F:48.

Diğer taraftan da Bahtiyariler'de "saf ve parlak bir hamiyet-i islâmiye" olduğu, reisleri hiyanet etse dahi onları katlederek, ulemayı takiben cihada gideceklerine dair mübalâğalı fakat umut verici istihbaratlar da elde ediliyordu⁴⁴. Bütün bunların sonucunda Kolordu Kumandanı Ali İhsan Bey, Ateşemiliter Ömer Fevzi Bey'e bir talimat vererek Bahtiyariler'in ve Lurlar'ın başına Salar Şükrü veya başka uygun bir kişinin getirilmesini emretti. Kolordu'nun sağ tarafında Kum ve Sultanabad taraflarında toplanacak olan bu kuvvetlerin Kolordu denetiminde olması düşünülmüştür⁴⁵. XIII. Kolordu Kumandanı'nın Bahtiyari ve Lur mücahitlerini birleştirerek güney cephesinde kullanmak istediği anlaşılıyordu.

2. Emir Müfehhem'in Bahtiyari Kuvvetleri Kumandanlığına Getirilmesi.

11 Ağustos 1916 Cuma günü Hemedan'ı zapteden ve birliklerini Sultanabad, Devletabad, Bicar hattında konuşlandıran XIII. Kolordu Kumandanı Ali İhsan Bey öteden beri ilişki içerisinde bulunan Emir Müfehhem'i Bahtiyari kuvvetleri kumandanlığına getirmeyi kararlaştırdı. Emir Müfehhem'e gönderdiği 21 Ağustos tarihli mektubunda Halife-i Müslimin Sultan V. Mehmet Reşat tarafından bir İslâm Ordusu hazırlatılarak kendi kumandasında İran'a gönderildiğini, bu ordunun Rus kuvvetlerini bir kaç defa mağlûp ederek Kirmanşah ve Hemedan'ı kurtardığını ifade ediyordu. O, İslam Ordusu'nun amacının İran'ı ve Sultan Ahmet Şah'ı Rus-İngiliz baskı ve zulmünden kurtarmak ve İranlılar'a tam bir istiklâl vermek olduğunu belirtiyor ve şunları yazıyordu:

"Ordum bununla iktifa' etmeyerek düşman-ı din-i mübin olan Rus küffarından İran'ı kâmilen kurtaracak ve ehl-i islâmı kâmilen tahlis için son ferdini bu uğurda feda edecektir. Ordum bu mukaddes vazifeyi yalnız başına ifâya muktedirdir. Fakat İran aşair-i islâmiyesininin de bu cihâd-ı mukaddesden ayrı kalmalarına gönülüm razı değildir. İşte sizi sırf tarîk (-i islâm) hakkında cihâd etmekten ve İran'ın tahlîsi şerefine iştirâkden mahrum kalmamanız için davet ediyorum. .../.../ Öteden beri Ruslar'a karşı bütün cihâd-ı islâm da şöhret almış olan Bahtiyariler'in de benimle hem fikir olarak cihâd-ı ekberi edâyaya müracaat edeceklerini ümit etmekteyim. Bu mektubu size yazdım. Siz ve müslüman kardeşlerime binlerce selam"⁴⁶.

44. ATASE Arşivi, K: 201, D:254/842, F:224; K:287, D:212/1172, F:1-209.

45. ATASE Arşivi, K: 4278, D:58/581-A, F:7.

46. ATASE Arşivi, K: 4278, D:58/581, F:2-7

Bahtiyariler başlangıçta XIII. Kolorduyla işbirliği içerisinde bulunmaya istekli göründüler. Onlar asıl sıkıntılarının silâh ve cephane eksikliği olduğunu ifade ediyorlardı. Rus ve İngilizler'in 12 topuna karşılık kendilerinin top ve cephanelerinin olmadığını belirterek bir miktar Osmanlı kuvveti ve birkaç top gönderilmesi durumunda mücahitlerinin 6000'e ulaşacağını, düşmanlara büyük zayıatlar verdirebileceklerini bildiriyorlardı⁴⁷.

Ali İhsan Bey'in düşüncesi Emir Müfehhem'i Bahtiyari Kumandanı yapıp doğrudan doğruya kendisi ile irtibata geçmek, oğlu Serdar Muazzam'ı onun vekili sıfatıyla yanında tutmak ve Mülaber üzerinden Bahtiyariler'e bolca silâh ve cephane sevk etmek idi⁴⁸.

Emir Müfehhem ise Ali İhsan Bey'e gönderdiği cevabî telgrafında kendisini Ruslar'a karşı kazandığı zaferlerinden dolayı tebrik ederek bütün emirlerini yapmaya hazır olduğunu belirtmiştir. İkiyüzlü adamlarla ilişkisi olmadığını bildiren Emir Müfehhem Ruslar'ın nüfuzu arttığında buradan uzaklaştığını ve Ruslar geri çekildiklerinde tekrar geri geldiğini ifade ederek verilecek emirleri alabilmesi için kendisi ile bağlantı kurulması ricasında bulundu⁴⁹.

XIII. Kolordu Kumandanı Bahtiyariler'in para ve mala olan zaaflarından da istifade etmeye çalışmış, cihad yolunda düşmandan alınacak ganimetlerin dinen helâl sayılacağına değinmiş ve ganimetlerin tamamının aşaire ait olacağı sözünü vermiştir.

Ali İhsan Bey, "Ben ki bu havâlide Halife-i İslâm'ın vekiliyim. Benim evâmirime itâat ve beni hoşnud etmek bütün ahalî-i islâmî binâenaleyh Halife-i İslâm-ı hoşnud etmek demektir. Ve şu halde cenâb-ı hudâverdigârım ve tekmil zîşan da hoşnud ve razı olacaklardır. Halife-i İslâmdan sizlere nişan celbediyorum. Sultanabad'ı işgâl eder etmez sizin vaziyetinizde hüsn-i hidmed edenleri Halife-i İslâm'ın nişanlarıyla taltîf edeceğim"⁵⁰ diyerek mücadelenin dini boyutuna bir kez daha dikkati çekmiştir.

Ali İhsan Bey 14 Eylül tarihinde Emir Müfehhem'e gönderdiği bir başka telgrafında da aralarında bağlantı kurulması ve haberleşmenin temini için mutemed bir adamını birkaç atlı ile birlikte ken-

47. ATASE Arşivi, K: 4278, D:58/581-A, F:1-16.

48. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-14.

49. ATASE Arşivi, K: 4278, D:58/581-A, F:2-13.

50. ATASE Arşivi, K: 4278, D:58/581-A, F:2-20, 2-21; K:4283, D:76/x-A, F:1-6.

disine ulaştırması ve gönderdiği beyannamelerin aşaire dağıtılması ricasında bulundu.

Bahtiyariler'in en azından 1000 kişilik bir kuvvetle Sultana-bad'ı işgal ederek elde bulundurmalarını özellikle isteyen Kolordu Kumandanı arada sırada Kum taraftarına ve Save üzerinden Ave ile Kazvin arasındaki Rus kuvvetlerine akın yaparak onları vurup yağma etmelerini de rica etti. Sultanabad'ın zaptı hususunda Bahtiyariler'in Lurlar'dan Emir Muktedir ile işbirliği yapmaları bilhassa isteniliyordu⁵¹.

Ancak kendisini naza çeken Emir Müfehhem'in Rus baskınları sırasında zayı olmuş olan 800 kadar at ve silâhının karşılanması durumunda ittifak edeceği anlaşılıyordu⁵². Emir Müfehhem'e cihad sırasında bir takım maddî zararlara uğramanın doğal olduğu, vatanın böyle fedakârlıklarla kurtulabileceği bildirilirken⁵³ Nizamüssaltana'ya da Müfehhem'e münasip bir surette yardımda bulunması yazıldı⁵⁴. Bu doğrultuda Nizamüssaltana Emir Müfehhem'le işbirliğine girmek için bir temsilci yolladı⁵⁵. Ayrıca Hükümet-i Muvakkata da Binbaşı Mesud Han ile 2 subayı Emir Müfehhem nezdine gönderdi⁵⁶.

Kendisine nişan verilen ve bütün Bahtiyariler'in kumandanlığına tayin edilen Emir Müfehhem⁵⁷ sonunda cihada katılmaya muvafakat etti. Ancak bir kısım isteklerinin de kabul edilmesini şart koştu. Bu istekler şunlardır:

1-XIII. Kolordu Kumandanı Ali İhsan Bey tarafından resmen bir belge ile kendilerine ihtarda bulunularak cihada katılmaları lüzumunun bildirilmesi.

2- İran'ın bağımsızlığını temin ve taahhüt eden belgelerin İttifak Devletleri tarafından kendilerine gönderilmesi.

3- Tahran'a doğru ilerlendiği veyahud geri çekildiği takdirde kendilerine ne suretle muamele edileceğinin bildirilmesi⁵⁸.

51. ATASE Arşivi, K: 4278, D:58/581-A, F:2-20, 2-21; K:4277, D:56/504-A, F:7.

52. ATASE Arşivi, K: 4278, D:58/581-A, F:2-22, 2-15; K:4283, D:76/x-A, F:1-1.

53. ATASE Arşivi, K: 4278, D:58/581-A, F:2-20.

54. ATASE Arşivi, K: 4278, D:58/581-A, F:2-22.

55. ATASE Arşivi, K: 4278, D:58/581-A, F:2-23.

56. ATASE Arşivi, K: 4279 D:63, F:4-1.

57. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:4-1, 2-24; K:4283, D:76/x-A, F:1-6.

58. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:4-1.

Görülüyor ki Bahtiyari reisleri âdeta kendilerini bir devlet başkanı yerine koymakta ve kendileriyle anlaşma yapılmasını istemektedirler. Emir Müfehhem'e tabî ki Osmanlı Devleti tarafından anlaşma niteliği taşıyan hiç bir belge verilmedi. Fakat gururu okşanarak sözde Bahtiyari kuvvetleri kumandanlığını kabul etmesi sağlandı. Ancak Emir Müfehhem hiçbir zaman fiilen cephede görev yapmadı. Müfehhem'in oğlu Serdar Muazzam babası adına bazı faaliyetlerde bulundu.

3. Sultanabad-İsfahan Cephesi'ndeki Bahtiyari Faaliyetleri

Emir Müfehhem'in Bahtiyari kuvvetleri kumandanlığını kabulünden sonra Bahtiyariler'den kuvvet oluşturulması yönündeki faaliyetlere hız verilmeye çalışıldı. Ancak Bahtiyariler'in asıl niyeti cihada katılmak değil, menfaat elde etmek olduğundan Müfehhem'in oğlu Serdar Muazzam'ın Alman Sefiri'ne de baş vurarak yeterince tahsisat verilirse istenildiği kadar Bahtiyari süvarisi toplanabileceği vaadinde bulunduğu görüldü⁵⁹.

Diğer taraftan Ataşemiliter Ömer Fevzi Bey ile de görüşen Serdar Muazzam Kolordu'nun isteği doğrultusunda gerek Hemedan'a ve gerekse İsfahan'a gitmeye hazır olduğunu ancak İsfahan'a taarruz için bir miktar Osmanlı askerinin yanına katılması gerektiğini ifade etmiştir. Serdar Muazzam kendisinin Mülaber'de bulunan 100 atlısı ile babasından alacağı 300 atlı dışında Salar Mesud, Bahadırüssaltana Mesud A'zam, Serdar Savlet ve Mustafa Kulu Han maiyetlerinde 500 kadar süvari toplayabileceğini, ancak, Bahtiyari süvarilerinin ayda 15 tumandan aşağıya görev yapamayacaklarını, çünkü, geçen sene Almanlar'ın her süvariye 25 tuman verdiklerini de ilâve etmiştir⁶⁰.

Ali İhsan Bey ise Bahtiyariler'in masraflarının Nizamüssaltana Hükümet-i Muvakkatası tarafından karşılanmasını istemiştir. Bunun üzerine Nizamüssaltana 250 Bahtiyari'nin masraflarının İran Nizamiye Bütçesi'nden karşılanacağını bildirdi. Kolordu Kumandanı, Sultanabad Müfrezesi'yle birlikte faaliyet gösterecek olan 500 Bahtiyari'nin tamamının maaşlarını İran Hükümeti Muvakka-

59. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:2-7. Yukarıda Almanlar'la aralarının açık olduğundan bahsettiğimiz Bahtiyariler'in gerçek niyetlerinin menfaat temini olduğu bir kez daha görülmektedir.

60. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:2-9, 2-12.

tası tarafından ödenmesini Nizamüssaltana'dan tekrar tekrar talep ederek kabulünü sağladı⁶¹.

Bundan sonra Emir Müfehhem'in oğlu Serdar Muazzam'ın 100 kadar süvarisi Mülaber'de, Serdar Zafer'in oğlu Mesud ile Serdar Esad'ın oğlu Muhammed Han ve Bibi Mer'in oğlu Zeygam beraberlerindeki mücahitlerle Karin'de toplandılar. Bahtiyari olmayan ve 200 kişilik çetesiyle Ruslar'la mücadele eden Rıza Han da harekete hazır hâle getirildi⁶². Salar Hümayun ise Mülaber'de toplanan atlılara kumanda etmek üzere bu şehre gönderildi⁶³.

Emir Müfehhem, Salar Mesud ve Bahadırüssaltana emrinde 250 atlıyı Sultanabad'ın güneyindeki Merziyan'a sevkettiğini, Muhbirüssaltana'nın 550 atlısının da birkaç güne kadar yine burada toplanacağı bildirildi⁶⁴. Fakat buralara bilahare belirtilen sayıda mücahidin gönderilmemiş olduğu anlaşılacaktır.

Ancak Emir Müfehhem, oğlu Serdar Muazzam ile Isfahan ayanından Emin-ül Tüccarî reisliğinde bulunan bir miktar süvariye Kolordu Kumandanı'nın emrine gönderdiğini, kendisine iletilen beyannameleri de dağıttığını bildiriyor, fakat, Sultanabad'ı işgal edebilmek için elinde yeterli silâh ve cephane bulunmadığından yakınınıyordu⁶⁵. Oysa Emir Müfehhem'in çok kuvvet gönderme hususundaki ifadeleri gerçeği yansıtmamakta olup oyalamaya matuf idi. Serdar Muazzam'ın 10 Ekim'de müfrezeye katılacağı ve birkaç gün sonra da 400 Bahtiyari süvarisinin kendisine iltihak edeceği haber verilmişse de bu da sözde kalmıştı⁶⁶.

Bunun üzerine Kolordu Kumandanı 17 Ekim'de Emir Müfehhem'i yeniden ikaz ederek gurura hitab edici şu ifadeleri kullandı.

“Daha önceki beyânnâmelerde de ilân ettiğim gibi biz İran'ı kurtarmaya gelmişiz. Uzak yollardan gelerek can, silâh, cebhâne, para fedâ ettiğimiz halde sizin hâlâ bîhareket durmanız ve İslâmiyet'e ve ne de İranlılığa yakışmaz. .../.../ Malca vesâirce evvelce duçar olduğumuz ziyândan bahsediyorsunuz. Dini, vatanı ve milleti kurtarmak elbette fedâkârlıkla olur ve mukabelen hiçbir şey

61. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-25, 4-15.

62. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:2-5.

63. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-13, 9-14.

64. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:4-1.

65. ATASE Arşivi, K: 4278, D:58/581-A, F:3-43.

66. ATASE Arşivi, K: 4280, D:66/533, F:13.

taleb etmiyoruz. Sizin kendi vatanınız, kendi milletiniz olduğu halde neden fedakârlıktan kaçınıyorsunuz? Zaman böyle uzun uzadıya murâkabe zamanı değildir. Fevt edilecek dakika kalmamıştır. Hemen silâha sarılıp din ve vatan uğrunda cihâda iştirâk ediniz. Hemen iş başına ve er ve cenk meydanına koşunuz. Allah muîniniz olsun⁶⁷.

Bahtiyariler'e Sultanabad'ı zaptettirerek oradan Kum tarafına akınlar yaptırmak amacıyla olan Ali İhsan Bey⁶⁸, eğer onlar beyhude yere vakit geçirmeye devam edecek olurlarsa Sultanabad'ı Luristan ve Mülaber atlılarının zapdedecekleri ve Bahtiyariler'in de bu şereften pay alamayacakları şeklinde teşviklerde bulunmaktan da geri durmadı⁶⁹.

Bu teşvik ve tazyikler neticesinde Ekim ayından itibaren Sultanabad-İsfahan Cephesi'nde Bahtiyari mücahitlerinin Rus kuvvetleri ile çatışmaya girmeye başladığı görüldü. Ancak İsfahan Cephesi'nde gelen haberler mübalâğalı idi. 9 Ekim'de Ruslar'ın İsfahan'da 1000 kadar piyade ve süvarisi ile 2 toptan mürekkeb kuvvetine saldıran Bahtiyariler'in İsfahan'daki Rus hâkimiyetini bir süre için sarstıkları ve Ruslar'ın aşiret kuvvetleri karşısında geri çekildiklerini itiraf edemeyerek karşısındaki gücün Osmanlı kuvveti olduğu şayiasını yaydıkları yolunda bilgiler alındı⁷⁰. Bu istihbaratlar gerçeği yansıtmamakla birlikte İsfahan'daki korku ve endişeyi dile getirmekte idi.

13 Ekim'de Bahtiyariler'in Ruslar ile girdikleri bir çatışmada Ruslar'a 1'i subay olmak üzere 30'u aşkın ölü ve 12 yaralı verdikleri, Bahtiyariler'den de 1 şehit verildiği istihbar edildi⁷¹. Bu tarihlerde Bahtiyariler'e daha fazla kuvvetle cihada katılmalarını temin için teşvik maksadıyla Kolordu Kumandanı'nca 6 adet harp madalyası verildi. Harp madalyası verilen kişiler şunlardır: 1- Salar Mesud Bahtiyari, 2- Bahadırüssaltana Bahtiyari, 3- Salar A'zam Bahtiyari, 4- İskender Han Bahtiyari, 5- Salar Ekrem Ya Rahmedi, 6- Salar Erfa'Ya Rahmedi⁷².

67. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:1-1.

68. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:2-10.

69. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:2-11.

70. ATASE Arşivi, K: 200, D:252/840, F:124.

71. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:1-40.

72. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:1-40, 1-48.

Bu arada Emir Müfehhem'i sık sık gönderdiği telgraflarla ciddî olarak harekete geçirmeye çalışan Kolordu Kumandanı 28 Ekim tarihli bir başka telgrafında da Avrupa'da bütün cepelerde mağlûp ve perişan bir halde bulunan Rus ve İngilizler'e İran'da da son ve kat'î darbeyi vurmanın zamanının geldiğine işaret ederek Bahtiyariler'den daha büyük hizmet ve fedakarlıklar beklediğini bildirdi. Kış mevsiminin olumsuzluklarının avantaja dönüştürülerek daha da aktif olarak mücadele verilmesini isteyen Ali İhsan Bey İran kurtulunca bütün bu çabaların maddî ve manevî mükâfatının alınacağına işaret etmiştir.

Emir Müfehhem'den silâh altına alınan Bahtiyariler'in sayısının artırılarak toplanacak mücahitlerin Tura'ya sevk edilmesini ısrarla isteyen Kolordu Kumandanı mücahitleri yönetmek üzere bir Türk kumandanı göndermeyi düşünmüşse de⁷³ bilahare Serdar Muktedir'i Isfahan Cephesi kumanağına getirmeye karar verdi.

Bahtiyariler'i kendi isteği doğrultusunda yönlendirmek isteyen Kolordu Kumandanı yanına çağırarak Serdar Muazzam'a Sultanabad'ı işgal etmek ve Kaşan ve Kum taraflarına akınlar yapmak kararını aldırdı⁷⁴.

Bu arada Serdar Muktedir Sultanabad-Isfahan Cephesi kumandağına getirilerek Lur ve Bahtiyari kuvvetleri onun emrine verildi. Serdar Muktedir emrine verilen Bahtiyari kuvvetlerinin idaresi ise Serdar Muazzam'a ait idi. Serdar Muazzam'ın yanında bulunan Bahtiyari reisleri Bahadırüssaltana, Salar Mesud, Zergamüssaltana, Salar Azam ve Salar Hümayun'dan ibaret idi⁷⁵. Salar Azam bir ara Cemilabad'da Sağ Cenah Kumandağı emrine verildi⁷⁶. Böylece Aralık ayı içerisinde Sultanabad Cephesi'nde Serdar Muktedir kumandasında 500 Lur ve 500 Bahtiyari atlısı toplandı⁷⁷. Bu cephede bir süre Ruslar'la neticesiz ve kısır çekişmeler yaşandı. Aşair Ruslar'la yapılan müsademelerde ciddî bir direnme göstermemiş ve zorlandığında kolayca firar etme yolunu tutmuştur.

Birbuçuk ay kadar sonra Serdar Muazzam'dan para meselesine dair şikayetler gelmeye başladı. O, atlılarına iki aydan beri maaş

73. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:1-83.

74. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:1-6.

75. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-1, 9-4.

76. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:4-22.

77. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:3-2.

verilmediğini, iâşe edilmediklerini, mücahidinin üst başları kalmadığını, kışın bastırması dolayısı ile büyük bir perişanlık ve yoksulluk içerisinde bulduklarını, özel eşyalarının tamamen Ruslar'ın eline geçtiğini bildiriyordu. Bu yüzden aşairinin yarısının dağıldığını ifade ediyor, 20 kadar atı da telef olduğu için geriye kalan mücahitlerini dağıtarak Kirmanşah'a dönmek istiyordu⁷⁸. Bu arada Azna Boğazı'nda bulunan 150 kadar Bahtiyari'nin de çekilmek istedikleri haberi geldi⁷⁹.

Ali İhsan Bey ise Serdar Muazzam'ı teşvik için elde edilecek ganimetlerin değerinin kaybedilen mallara nazaran çok daha fazla olacağını belirterek "Bugünün acılarına yarının saâdeti için katlanmak icab eder"⁸⁰, cevabını vermişse de aşairin kaçmak için bahane aradığı ortada idi. Bunun bilincinde olan Kolordu Kumandanı para meselesi Nizamüssaltana'ya ait olmasına rağmen yine de Serdar Muazzam'ın Devletabad'a gelmesi durumunda münasib miktar mükâfat ve hediye vereceğini kendisine bildirdi⁸¹. Hatta Serdar Muazzam'ın maaş ve iâşe meselesini halletmek üzere 20 atlı ile Kirmanşah'a giderek Nizamüssaltana ile görüşmesine de izin verdi. Diğer atlıları ise tekrar çağırarak üzere terhis edebilecekti⁸². Görüldüğü üzere Ali İhsan Bey Bahtiyari'leri kazanabilmek için son derece toleranslı bir yaklaşım göstermiştir.

Ali İhsan Bey Sağ Cenab Grubu Kumandanı'nı da uyararak aşairin meselelerinin çözümüne yardımcı olmasını istemiş, İran Hükümet-i Muvakkatası'nın aşairi iâşeye gücü yetmediği takdirde bu görevi kendisinin yüklenebileceğini bildirmiştir. Kolordu Kumandanı aşairden oluşturulacak bir müfrezenin Binbaşı Cemal Bey kumandasında olarak Sağ Cenab Grubu emrine verileceğini de haber vermiş ve gurup kumandanlığının ona göre hazırlık yapması uyarısında bulunmuştur.

Diğer taraftan Bahtiyariler'in cepheyi terketmek istedikleri anlaşıldığından Kolordu Kumandanı'nın gayretleri neticesinde Nizamüssaltana'nın Serdar Muazzam'a 1.500 tumanlık bir havale göndermesi de sağlandı.

78. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-25, 4-25, K:4283; D:76/x-A, F:1-70, 1-63, 1-66.

79. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:4-18.

80. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:1-66.

81. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:4-16.

82. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:1-77.

Öte yandan Sultanabad Müfrezesi Kumandanı Serdar Mktedir ise ahaliden alınan erzakla atlıların mükemmelen iâşe edildiğini ve 130 lira da para verdiğini bildiriyordu. Bu para iki aylık maaşa karşılık idi ve iâşesi hükümetçe yapılan mücahidinin maaşlarından dahi fazla idi. O halde bunlara hiçbir sıkıntı çektirilmemişti. Onun cepheden kaçabilmek için bir yalan uydurduğu belli idi. Hatta Serdar Muazzam'ın maaş bahanesiyle civar köyleri soyduğu da anlaşılmıştı⁸³.

Ayrıca 120 atlısı bulunduğunu bildiren Serdar Muazzam 50-60 atlı ile Sultanabad'a gelmiş olup bu yalanını gizlemek için böyle bir yola başvurmuş da olabilirdi. Böylece fazladan aldığı paralara meşruluk kazandırmış olacaktı⁸⁴.

Ancak şu da gerçektir ki Hükümet-i Muvakkata bazan aşairin maaşını düzenli olarak ve zamanında ödeyemiyordu. Bahtiyari mücahitlerinin iâşeleri ve maaşları sürekli olarak problem olmaya devam etti. Bu yüzden 26 Aralık'da Ali İhsan Bey'i ziyarete gelen Salar A'zam ve İskender Hanlar yanlarında sadece 20 atlı bırakarak diğerlerini terhis etmek istediklerini Kolordu Kumandanı'na bildirdiler⁸⁵.

Kolordu Kumandanı bu problemi kesin olarak çözmek için bir süredir düşündüğü plânını uygulamaya karar verdi. Buna göre Salar Mesud Bahtiyari'nin kumandasındaki 400 Bahtiyari'nin maaşını kendisi ödeyecek, ancak, İran maliyesinden aldığı erzaka mukabil Kolordu'nun İran Hükümeti'ne olan borcundan düşecek ve Bahtiyariler'den aldığı makbuzları para yerine İran maliyesine kaydetti-recekti. Görülüyor ki Kolordu Kumandanlığı aşairin iâşe edildikleri gerekçesiyle köyleri yağmalamasına engel olmak için onları asker gibi iâşe etmeyi kararlaştırmıştır. Mücahidine iâşe masrafları dışında ayda 5'er tuman da para ödenecekti. Böylece bir atlıya 15 tuman yerine 18,5 tuman maaş verilmiş olacaktı. Subaylara gelince 100 atlı sahibi olan kıdemsiz Yüzbaşı Salar Mesud'a binbaşı ve daha küçük rütbedekilere de mülâzim-i evvel ve mülâzim-i sâni tahsisatı verilecekti⁸⁶. Bu uygulama İran maliyesine 6000'i mücahitler ve 1000'i subaylar için olmak üzere aylık toplam 7000 tumanlık bir yük getiriyordu⁸⁷.

83. ATASE Arşivi, K: 4283, D:1/77; K:4279, D:63, F:4-19, 9-30.

84. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:4-16, 4-17.

85. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-29, 9-30, 9-31.

86. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-31.

87. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-33.

Bahtiyari liderlerinden Salar A'zam ile İskender Han da böyle bir ödeme usulünü uygun buldular. Yalnız Bahtiyariler Serdar Muktedir'in kumandasında kalmak istemediklerinden Sultanabad'a bir miktar Türk kuvveti ile bir Türk kumandan gönderilmesi uygun görüldü. Oradaki İran Jandarmaları ile Bahtiyariler'in bu Türk kumandanının emrine verilmesi ve Serdar Muktedir'in de hizmetine teşekkür edilerek Kirmanşah'a gönderilmesi kararlaştırıldı⁸⁸.

Çünkü Bahtiyariler kendilerini "İran'ın siyasi bir maziye sahip en mühim unsurlarından birisi" olarak kabul ettiklerinden her hangi bir İranlı'nın kumandası altına girmek izzet-i nefislerine dokunuyordu⁸⁹. Bu yüzden 29 Aralık'da Binbaşı Cemal Bey İran jandarma birliği ve Bahtiyariler'e kumanda etmek üzere gönderildi.

Kısa bir süre sonra Sultanabad'ın tekrar zaptından umudu kesen Lurlar dağıldılar. Böylece bu cephede aşair kuvveti olarak sadece Bahtiyariler kaldı. Sultanabad Müfrezesi Serdar Zafer, Serdar Esad, Bahadırüssaltana ve Serdar Muazzam atlılarından oluşan ve mevcut 440 ile 550 arasında değişen zayıf bir güç haline geldi. Bu Müfrezede en önemli ve başarılı hizmetleri gören kişi Bahadırüssaltana oldu.

Bu arada 7 Ocak'da Bahtiyari liderleri 400 Bahtiyari atlısını daha toplamanın mümkün olduğunu fakat Nizamüssaltana aleyhlerinde bulunduğundan dolayı Kolordu Kumandanı emrinde istihdam edilmek istediklerini Kolordu'ya iletiler⁹⁰.

Ancak Bahtiyariler'den istenen verim yine alınamayınca Ali İhsan Bey Emir Müfehhem'i tekrar tazyik etti. Sultanabad, Kum ve Kaşan'ın zappedilmesi arzusunun yeniden dile getiren Kolordu Kumandanı İran tamamen tahlis edildiğinde Rus taraftarı olan İlhaniler ve Serdar Muhteşem'in Emir Müfehhem'in huzuruna gelerek pişmanlıklarını belirteceğine işaret ederek "Bugün İran için dökeceğiniz kanların semeresi yarın bir tâk-ı istiklâl şeklinde inşâ'-Allah gözlerinizin önünde doğup yükseldiği zaman beni hatırlayacak ve size düşmanca, hücum için yazdığım teşvîkât ve ter'ibâtın sebebini asıl o zaman anlayacaksınız" diyordu⁹¹.

88. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-31.

89. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:3-2.

90. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:3-2.

91. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:1-33.

Bu arada iki Bahtiyari reisi Kirmanşah'a gelerek Sultanabad'ın Osmanlı kuvvetleri tarafından zabtedilmesi durumunda kendilerinin akın yapıp İsfahan'ı ele geçireceklerini bildirdiler. Lurlar'la ve İran jandarması ile birlikte Sultanabad'ı ele geçirmekten aciz olan Bahtiyariler'in tek başlarına İsfahan'ı zappedeceklerini iddia etmelerini Kolordu Kumandanı gülünç ve ciddiye alınmaz bir tavır olarak değerlendirmiştir. O, fethinin askeri açıdan bir yararı olmayacak olan Sultanabad'ın zaptı için Kolordu'dan kuvvet ayırmaya da kesinlikle karşı idi⁹².

Gerçekte bu sıralarda İsfahan'da 300 İngiliz ve 600 Rus kuvveti bulunduğu gibi birçok Bahtiyari lideri de Ruslar'la teşrik-i mesai içerisinde idiler⁹³. Emir Müfehhem'in kardeşi Serdar Muhteşem de Zülüssultan emrinde olarak Sultanabad Cephesi'nde Osmanlı güçlerine karşı savaşıyordu⁹⁴. Sultanabad bölgesinin vergisini ise Serdar Muhteşem'in adamları topluyor ve halka eziyet ediyorlardı. Vergilerin onun yerine Serdar Muhyi'nin adamları tarafından toplanılması Kolordu Kumandanı tarafından istenildi⁹⁵.

Emir Müfehhem'den beklediği sonucu bir türlü alamayan Ali İhsan Bey Bahtiyariler'in İlhani kolundan olan Murtaza Kulu Han ve Şihabüssaltana'ya da birer mektup gönderdi. Kolordu Kumandanı'nın propagandaya yönelik ustaca ifadeler kullandığı bu iki mektubu aynen naklediyoruz.

XIII. Kolordu Kumandanı Ali İhsan Bey'in Bahtiyari Reislelerinden Şihabüssaltana'ya gönderdiği 27 Aralık 1916 tarihli mektup.

“Çaharmahall'de Bahtiyari Rüessasından Şihabüssaltana Cenablarına,

14 Kanunuevvel 1332 (27 Aralık 1916)

“Zavallı İran! Ecdâdınızın size vedâsı olan öksüz vatanınızı ne zaman kurtarmaya teşebbüs edeceksiniz. Ordu-yu İslâm yenilmez gibi görünen, gözünüzü mevhûm-ı mestûniyetle yıldırılmış olan Moskoflar'ı ezmiştir. İyi biliniz ki Halife-i İslâm Ordusu İran vatanını parçalamaya gelmedi. Hıristiyanın pâ-yı hareketi altında inle-

92. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-22.

93. ATASE Arşivi, K: 201, D:254/842, F:10-1.

94. ATASE Arşivi, K: 4279, D:497/61, F:23.

95. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:4-1.

yen, inkıza başlayan İran Hükümet-i İslâmiyesi'ni, İran'daki din kardeşlerini kurtarmaya geldi. Memleketinizde Rus ve İngilizler'i koğduktan ve sizin hürriyetinizi iâde ettikten sonra dönüp kendi memleketimize gideceğiz. Acaba bundan büyük bir fırsat daha elinize geçecek mi zannediyorsunuz? Evlâd-ı İran-ı Dânâ ne zamana kadar Moskof çizmeleri altında inleyecek? Servet-i memleket daha ne vakte kadar İngiliz kilisesini dolduracaktır? Esir olarak yaşamada ne zevk buluyorsunuz? İstiklâl bayraklarını bir daha açılmamak üzere mi kapadınız? Tarihin tel'îninden nasıl kurtulacaksınız? Hele siz Bahtiyariler ki bugüne kadar tarih sizin namınıza bir leke bile kaydetmemiştir.

“Şihâbüsaltana cenâbları şerefinize ve mazîinize yakışacak bir suretde orduma iltihâk ile düşmana indireceğim darbelere iştirâkimizi bekliyormu. İbrâz edeceğiniz hîdmet ve celâdet bana geçmiş kusurlarınızı unutturacak ve artık vatanperverlik yolunda muhârebe meydanlarında dökeceğiniz kan bu dakikada Bahtiyariler tarihine sürülmüş olan lekeyi yıkayacaktır. Müslümanınız, din düşmanına hîdmeti havsalanıza nasıl sığdırıyorsunuz bilemiyorum. Bu vatan gittikten sonra bir daha ele geçmez ve bugün muharebe meydanlarında erkekçe dökülmeyen kanlar yarın İngiliz yumrukları altında pek sefilâne dökülür. İşte Hindistan, Buhara, Belucistan, Fas, Cezair, Tunus size gayr-i kabil-i itiraz ve gün gibi aşikar birer nümûne, namus ve haysiyet-i irsiyenize yakışacak cevabınıza muntazarım. Size ve biraderiniz Sehmüssaltana'ya selâm ve ihtirâm eylerim.

Ali İhsan⁹⁶

XIII. Kolordu Kumandanı Ali İhsan Bey'in Bahtiyari Reislelerinden Murtazâ Kulu Han'a gönderdiği 28 Aralık 1916 tarihli Mektup.

“Çaharmahall'de Bahtiyari Rüesâsından Murtazâ Kulu Han Cenâblarına,

Hemedan

15 Kanunuevvel 1332 (28 Aralık 1916)

“İran'ı her düştüğü felâketten kurtaran, bu öksüz memleketin artık yegâne ümid ve istinadgâhı olarak kalan Bahtiyariler'in bu-

96. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:1-81, 1-82.

günkü sükût ve sabrına hayret ediyorum. Bu Bahtiyariler ki İran'ın buhranlı zamanlarında en mühlik vartalardan kurtarmışlar ve daima bütün aşâir fevkinde sîr ferîd ve hamîyyet-i vatanperverâne ibrâz edegelmiştir. Bugün Rus ve İngilizler'in nâmerdâne bir surette istilâsına uğrayarak kûsûfe uğramış gibi görünen memleketinizin tali'i sizi meyûs etmesin. Halife-i İslâm Ordusu mazlûm İran'ı zâlim İngiliz ve Ruslar'ın elinden kurtarmak vazifesiyle geldi. Pek yakın bir zamanda vazifesi inşâ'-Allah hüsn-i hitâma erecektir. İranın istiklâli ve İslâmiyet'in müdâfaa ve teâlisi uğrunda tâ 6 aylık yoldan gelmiş olan Halife-i İslâm Ordusu kan döker ve şan ve şeref kazanırken siz İranîler ve İranîler'in en yakın vatanperver ve cengâveri olan Bahtiyariler böyle seyirci mi kalacaksınız? Hayır! Ben isterim ki hayli zamandan beri Moskof istidâdı, İngiliz zulmü altında kan ağlayan İran'ın tahlîs-i istiklâl-i hakikisi bayramında izhâr-ı âsâr-ı sevk ve şâdimân eyleyen İranlılar'ın önlerinde binlerce Bahtiyari mücahitleri bulunsun ve halkın lisân-ı şükründe Murtaşâ Kulu Han'ın da nâm-ı bülendi yükselsin. Ve yarın İslâm Ordusu vazifesini ikmâl edib avdet ederken İran berât-ı tahlîsi ve istiklâlini ve bittabi zimâm-ı umûrunu tevdi' edecek karşısında Bahtiyariler'in emin ve hafif ellerini bulsun. Düşmanlarımız her yerde, her tarafta mağlûb olmaktadır. Bu günkü fırsatları kaybederseniz yarınki pişmanlığın fayda vermeyeceğini bilmelisiniz. İslâm Ordusu'nun şimdiye kadar sizin için döktüğü kanlara ecdâdınıza yakışacak ve mâzinizle münâsib bir mukabele-i uhuvvekârâne ile düşmandan iğtinâm edeceğiniz bilumûm esliha ve techizât, erzâk vesâire kâmilen size ve maiyetinize helaldir. Mücahitlerinizden ibrâz-ı cesaret ve şecaât edenleri Halife-i İslâm'ın nişan ve hediyeleriyle taltif ederim. Memleketinize edeceğiniz hıdmete mukabil göreceğiniz mükafât-ı maneviye ve hazz-ı vicdanî. Başka mükafât buyrulduğu takdirde arzu ve ihtiyacınızı bana yazınız. Tahran'da bulunan pederinize dahi mektup yazdım. Diğer rüesâ ile aranızda mevcut olması muhtemel olan ufak tefek kardeş kavgalarını unuttunuz. 5-10 şilin mukabilinde vicdanlarını İngilizler'e satan Zillüssultan ve hempaları ettiklerinden utansınlar.

“Sultanabad'ın, Isfahan'ın zabtını oralardaki bir avuç küffârın mahvını Bahtiyariler'den bekliyorum. Eğer bütün Bahtiyariler elele verseydiniz çoktan şimdiye kadar bu iki vilâyeti düşman ayağından tathîr ederdiniz”⁹⁷.

97. ATASE Arşivi, K: 4283, D:76/x-A, F:1-84, 1-85.

XIII. Kolordu'nun Ağustos ayından beri Hemedan'da bulunarak hiçbir ilerleme göstermemesi İran'daki Osmanlı taraftarlarının Kolordu'ya bağladıkları ümitlerin sönmesine sebep oldu. Bundan dolayı Ali İhsan Bey'in mektup gönderdiği Bahtiyari liderlerinin de açıkça Osmanlı Devleti'ne meyletmeleri mümkün olmadı. Diğer taraftan Irak Cephesi'nde Bağdat'ın düşmesi ise XIII. Kolordu'yu İngiliz kuvvetleri tarafından kuşatılma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktı. Kolordu Cebel-i Hamrin'de İngilizler'le savaşarak güçlkle kendisini Diyale nehrinin batısına atabildi.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin Bahtiyariler'e yönelik faaliyetleri hakkında sonuç olarak şunları söylemek mümkündür:

Ali İhsan Bey sonunda Bahtiyariler'in de diğer aşiretler gibi bir "kıymet-i harbiyesi" olmadığı kanaatine varmıştır. Nitekim o, "netice olarak Bahtiyariler'den de bir şey çıkmadı ve çıkamayacaktır hükmünü veriyorum" demiştir⁹⁸.

Ancak yine de Bahtiyariler'le ilgilenmek gerektiği inancında olan Kolordu Kumandanı'na göre bu aşiretin tamamen ihmal edilmesi durumunda Rusların ve İngilizler'in bunlar üzerindeki nüfuzları artacağından, diğer aşiretlerin de kendilerine katılmasıyla Osmanlı Devleti'ni huzursuz ederek kuvvet ayırmaya zorlanabileceklerdi. Bahtiyariler'i elde tutmakla hem aşairin Osmanlı Devleti ile beraber olduğu görüntüsü verilecek hem de o bölgede bulunan karşı güçlerin nüfuzu ve maneviyâtı kırılmış olacaktı. Diğer taraftan karşı güçlere yardım eden aşiretlere karşı Osmanlılar da aşiret kuvvetleriyle karşılık vermek suretiyle kendi ordularından kuvvet ayırmak zorunda kalmayacaklardı⁹⁹.

Ali İhsan Bey bilhassa bîtaraf Bahtiyari reislerinin Rus ve İngiliz siyasetine alet olmalarına meydan vermeden Osmanlı Devleti ile işbirliği içerisinde bulunmalarını sağlamaya çalışmış, İran Hükümet-i Muvakkatası ve Almanlar'ı da bu yönde faaliyet göstermeye teşvik etmiştir. Öte yandan Bahtiyariler'in Nizamüssaltana Hükümeti'ne yardımcı olduğunun gösterilmesi de siyaseten lüzumlu idi¹⁰⁰.

98. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-11, 9-31.

99. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-31.

100. ATASE Arşivi, K: 4279, D:63, F:9-23, 9+29, 2-30, 9-31.

Ancak, çok sayıda reisi olan Bahtiyariler'i tek bir hedefe kanalize etmek mümkün olamamıştır. Bu reisler birbirleriyle olan rekabetin de etkisinde kalarak kolayca rakip güçlere taraftar olabiliyorlardı. Aslında bu yaklaşım aşairin işi şansa bırakmama genel politikasının da bir sonucudur. Sonuçta kim galip gelirse gelsin Bahtiyariler İran siyasetinde kendilerine önemli bir yer bulabileceklerdir. Bu siyasetin tabii bir sonucu olarak İngiliz ve Ruslar'la da irtibata geçmiş olan Bahtiyariler XIII. Kolordu'nun İran'dan çekilmesinden sonra da her hangi bir problemle karşılaşmamışlardır. Bahtiyariler bundan sonra da İran siyasetinde önemli ve etkili bir güç olmaya devam etmişlerdir.

Her zaman ve her şartta aşiretler sadece ve sadece kendi menfaatlerini ön plâna alıyorlardı. Nitekim Bahtiyariler de bu şekilde davranmışlardır. Onlar, bir taraftan petrol madenlerinin muhafazasına karşılık İngilizler'den para alırlarken diğer taraftan da Osmanlı Devleti'nden petrol madenlerine ve menfaatlerine dokunulmayacağına dair teminat almışlardır.

Ayrıca Bahtiyari reisleri az sayıda mücahit getirerek iki misli sayı gösterip çok menfaat elde etme yoluna gitmişlerdir. Hatta onlar, zaman zaman aldıkları paraları da inkâr etmekte ve işsizlik gerekçesiyle köyleri yağmalamaktadırlar. Tek amaçları menfaat olduğu içindir ki Türk makamlarının Bahtiyariler'i cihada dahil etmek için gösterdikleri çabalar da somut ve önemli bir sonuç vermemiştir. Mesela 6000 kişilik kuvvet toplayacağı taahhüdünde bulunan Emir Müfehhem 600 atlı bile toplayamamıştır. Öte yandan Osmanlı Devleti'nin Bahtiyariler'e Sultanabad'ı zapt ettirerek İsfahan, Save, Aveh, Kazvin, Kum taraflarını tehdit ettirmek düşüncesi de bir hayalden öteye geçememiştir.